

Brain Blocks: Van Toen Naar Nu

S. van de Ven
3 maart 2024

Sinds de eerste 'Workshops Brain Blocks' vanaf 2011, waarin psycho-educatie (PE) over autisme centraal stond, heeft er een aanzienlijke ontwikkeling plaatsgevonden. In de loop der jaren is de workshop van een halve dag geëvolueerd tot een volwaardige 4-daagse cursus. De werkwijze, doelstellingen en interventiemogelijkheden in het werken met Brain Blocks (BB) zijn daarbij behoorlijk uitgebreid. BB, wat in essentie een reflectiemiddel is, heeft de focus van reflectie in de loop der tijd verbreed van autisme naar relationele ontwikkelingsgebieden. De toepassingsdoelgroep van BB is verruimd naar 'mensen met een relationeel probleem'. De PE-autisme is hierbij niet losgelaten maar heeft zijn plek in de huidige werkwijze gekregen. In dit manifest wordt uiteengezet wat de ontwikkeling van BB is geweest in de loop van de tijd en hoe de werkwijze van nu verschilt met 'BB als PE-autisme' van toen.

PE-autisme

De PE-autisme biedt veel hulpverleners tot op heden een instrument om de complexiteit van autisme als neurobiologische problematiek eenvoudig inzichtelijk te maken. Veel cliënten hebben dankzij de PE-autisme inzicht gekregen in hun functioneren, met veel positieve gevolgen voor zowel henzelf als belangrijke anderen in hun omgeving. Het is van belang om hier erkenning aan te geven, omdat de ontwikkeling van BB mede voortkomt uit wat er 'niet goed ging', wat centraal staat in dit manifest.

De Scholing en de Toepassing van BB in de Praktijk van Toen

De training over PE autisme heeft zowel positieve als negatieve gevolgen gehad voor de praktische toepassing ervan. De negatieve effecten zijn met name te wijten aan de manier waarop de voorwaarden voor het toepassen van PE worden beoordeeld, en het gebrek aan consistentie in het toepassen van de Brain Blocks-visie en -methodiek speelt hierbij een rol. Hieronder volgt een nadere toelichting:

Reflectief Vermogen als Voorwaarde voor PE

Het reflectieve vermogen van de cliënt kreeg vanaf het begin van de eerste BB-scholingen aandacht, omdat dit een van de factoren is die het effect van de PE bepalen. Destijds werd benadrukt dat het hebben van een 'zelfgeformuleerde vraag over autisme' een voorwaarde was voor de PE, omdat dit duidde op zowel inter- als intrapersoonlijk reflectief vermogen en een bereidheid om dit te willen ontdekken en begrijpen. Echter, in de scholing ontbraken destijds nog genuanceerde en onderbouwde richtlijnen en werkkaders om cursisten te ondersteunen bij het maken van de juiste keuzes in de praktijk. Bovendien was het onduidelijk wat de mogelijkheden waren in het werken met BB als het reflectieve vermogen of de motivatie voor PE ontoereikend waren. Gestandaardiseerde en geprotocolleerde werkwijzen in de hulpverlenerspraktijk boden daarbij ook niet altijd de ruimte voor maatwerkoverwegingen. Cursisten meldden dat ze 'de opdracht' kregen van hun leidinggevende om PE bij de cliënt uit te voeren, zonder ruimte voor een andere ziens en werkwijze. Het gevolg hiervan was dat de PE ook werd ingezet bij cliënten die er nog niet aan toe waren.

De Werkwijze

Naast het inschatten van het reflectief vermogen blijft ook de wijze waarop PE over autisme wordt ingezet een punt van zorg. De PE is ontstaan vanuit de gedachte dat alle cliënten uniek zijn, zelfs als ze dezelfde diagnose hebben, en dat deze uniciteit centraal moet staan in de werkwijze. De PE hanteert een structuur om de cliënt uit te nodigen om zijn eigen BB-beelden en taal te vormen. Deze structuur dient afhankelijk van de cliënt in meer of mindere mate te worden toegepast. Vervolgens staan de eigen beelden van de cliënt centraal in de reflectie en overstijgen ze specifieke diagnosegerelateerde thema's.

Destijds werd de term 'handleiding' actief ter discussie gesteld tijdens de scholing, waarbij de term 'richtlijn' de werkwijze meer duidelijk maakte. De scholing bracht een uitgesproken ambivalente boodschap over, waarbij enerzijds werd benadrukt dat zowel structuur om te kaderen als het vermogen om mee te bewegen met de interpretatie en beleving van de cliënt essentieel zijn voor maatwerk. Omdat een ontoereikende structuur kan leiden tot problemen bij het toepassen van PE, lag hier tijdens de scholing de nadruk op. De aanname dat structuur toevoegen lastiger is dan loslaten, stond centraal.

Echter, het 'loslaten' van de structuur kreeg weinig aandacht omdat dit sterk cliëntafhankelijk is en de cursus een beperkte duur kent, terwijl dit net zo essentieel is in de toepassing. Het gevolg was dat cursisten zich na het volgen van de scholing vooral gingen richten op de structuur, wat de flexibiliteit en het maatwerk, waar de werkwijze van BB juist voor staat, niet ten goede kwam.

Het Gevolg

Het gevolg is dat PE over autisme niet alleen wordt ingezet bij cliënten die er nog niet aan toe zijn, maar ook dat de werkwijze vaak te rigide wordt toegepast. Hierdoor herkent een groep cliënten zich niet in de geschetste BB-beelden en soms zelfs niet in de diagnose. Een ander effect is dat cliënten hun gedragingen en ervaringen alleen verklaren binnen de kaders van de diagnose, wat kan leiden tot versterking van rigiditeit en gevoelens van boosheid en frustratie met mogelijk negatieve gevolgen voor de zelfwaardering en zelfeffectiviteit. Bovendien kan dit leiden tot stigmatisering en stereotypering vanuit de omgeving, omdat alle gedragingen van de cliënt worden verklaard en gelabeld vanuit het autisme-perspectief.

Hulpverleners zijn zich niet altijd bewust van deze gevolgen, wat resulteert in een gebrek aan verandering in de werkwijze en zienswijze, deels vanwege het grote enthousiasme voor het gebruik van BB als PE voor autisme. Er zijn ongewenste tutorials op YouTube verschenen en de psycho-educatie werd ongeautoriseerd en onjuist overgedragen, zowel binnen als buiten organisaties, waarbij de nadruk vooral lag op de structuur van de werkwijze in plaats van op het bereiken van maatwerk. Dit leidde tot een grotere vraag naar de handleiding, waarbij hulpverleners de psycho-educatie vormgaven door simpelweg de handleiding voor te lezen of met de cliënt naar een YouTube-filmpje over de uitleg van Brain Blocks te kijken.

De Ontwikkeling

Deze inzichten en ontwikkelingen, voortkomend uit praktijkervaringen, hebben geleid tot een gefaseerde uitbreiding van de cursus naar 4 dagen, met een gedifferentieerd aanbod gericht op begeleiders en behandelaars. Het Begeleidingsschema (BG-schema) speelt hierbij een cruciale rol, doordat het structuur biedt bij het interpreteren van BB-beelden van de cliënt in relatie tot relationele ontwikkelingsmarkers. Op basis van dit schema kan een onderbouwde ontwikkelingshypothese worden geformuleerd, waaruit vervolgenterventies kunnen worden afgeleid. Hierbij staan vier praktische doelstellingen centraal: het bevorderen van de ik-anderdifferentiatie, het behandelen van belemmerende overtuigingen, PE en communicatie die gerelateerd is aan het betrekken van belangrijke anderen.

De BB-materialen zijn uitgebreid met een extra kleur (blauw) en halve blokjes. Het Handboek voor het werken met Brain Blocks, geschreven door Van de Ven (2021), biedt een uitgebreide uiteenzetting van de theorie, beschrijft de koppeling in het werken met BB naar verschillende problematieken en bevat meer dan 40 BB-werkvormen.

Daarnaast is de opzet van de cursus geëvolueerd, waarbij video's, animaties en interactieve opdrachten een gevarieerd lesaanbod bieden dat toegankelijk is via een online leeromgeving. Naar aanleiding van een intern onderzoek naar de leerbehoeften van BB-cursisten zijn wijzigingen doorgevoerd in de opzet van de online leerweg, de mate van feedback, het doseren van de studiebelasting, en het effectiever toetsen van de eindopdracht. Dit alles komt samen in de vernieuwde versie van de online leerweg in 2024.

De Werkwijze van Nu

BB-beelden van cliënten staan in de huidige werkwijze volledig centraal en worden getoetst op ontwikkelingsmarkers om de juiste scope van reflectie aan te bieden zodat relationele-ontwikkeling gestimuleerd wordt. Afhankelijk van de ontwikkeling van de cliënt richt deze reflectie zich vervolgens op de ontwikkeling van ik-anderdifferentiatie waarbij de cliënt meer inzicht krijgen in oorzaak en gevolg binnen interactie of belemmerende overtuigingen wat een diepergaande persoonlijke reflectie inhoudt. Persoonlijke kwetsbaarheden en functionele en dysfunctionele strategieën worden dan samen met de cliënt onderzocht en ontwikkeling wordt gestimuleerd. PE heeft een gepaste plek in deze werkwijze gekregen waarbij het niet alleen gaat over autisme maar ook over andere problematieken en persoonlijke dynamieken.

Cursisten leren het behandel- of begeleidingsproces af te stemmen op de relationele ontwikkeling van de cliënt aan de hand van de BB-beelden. Ze worden gestimuleerd om te reflecteren op het ontwikkelingsproces van hun cliënt en kritisch te evalueren hoe ze hun eigen handelen hierop afstemmen. Dit resulteert in een hoog niveau van cliëntgericht maatwerk in vergelijking met cursisten die niet op de hoogte zijn van deze ontwikkelingen.

De Toekomst

In de toekomst streeft de BB-organisatie naar kwalitatief hoogwaardig onderwijs, waarbij zowel de cursist als cliënten die de uiteindelijke belanghebbenden zijn centraal staan. Essentieel voor dit doel is het voortdurend blijven innoveren en ontwikkelen. Aangezien de maatschappij voortdurend verandert, met nieuwe perspectieven op zorg, behandeling en begeleiding, is het van belang dat BB deze ontwikkelingen niet alleen volgt maar ook leidend is waar mogelijk. Dit willen we vooral doen in co-creatie met de unieke kennis en ervaring van individuele hulpverleners maar ook met zorg en belangenorganisaties. Hierbij kunnen we in de toekomst ook wijzigingen verwachten in de werkwijze met BB, om te blijven voldoen aan de behoeften en eisen van onze doelgroepen.